

Ірха Юрій Богданович,кандидат юридичних наук, заслужений юрист України,
начальник відділу ДНДІ МВС України,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-6442-0974

ЮРИДИЧНА ПРИРОДА ПРАВОВИХ ОБМЕЖЕНЬ ТА ЗАБОРОН

У статті висвітлюється сутність свободи людини та форми її вираження. Наголошено, що зовнішня свобода людини не може бути абсолютною, а тому підлягає обмеженню за допомогою правового регулювання. Встановлено, що у будь-якій державі межі допустимої (належної) діяльності людини встановлюються, насамперед, за допомогою правових обмежень та заборон, які визначаються державою з урахуванням соціально-політичного рівня розвитку та існуючих викликів і загроз національним інтересам.

Ключові слова: *свобода людини, межі свободи людини, правове регулювання, способи правового регулювання, правове обмеження, правова заборона*

Людина, суспільство і держава перебувають у постійній взаємодії, у процесі якої неодмінно відбувається зіткнення індивідуальних та колективних інтересів, приватного та публічного, що може викликати протиріччя та зумовити міжособистісні, міжгрупові чи міждержавні конфлікти. З метою узгодження зазначених інтересів у соціумі формуються та легітимізуються за допомогою різноманітних соціальних норм правила мирного співжиття, дотримання яких усіма суб'єктами сприяє їх безконфліктному існуванню та розвитку в межах визначеної території. Ці правила визначають міру свободи людини, можливості та умови її реалізації, а також форми та способи втручання держави та інших міжнародних та національних суб'єктів у цю свободу.

Необхідність обмеження свободи людини шляхом визначення допустимих меж її діяльності є предметом вивчення багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Цим питанням присвячені наукові розробки Платона, Аристотеля, св. Августина, Фоми Аквінського, Дж. Локка, Ш. де Монтеск'є, а також С.С. Алексеєва, С.В. Бобровник, А.О. Вайшвила, І.І. Дахової, О.М. Кисельової, О.В. Малько, С.В. Мірошник, Н.М. Оніщенко, С.М. Пантелеєва, О.Ф. Скакун, Т.М. Слінько, М.А. Тюрємкова, Ю.О. Фігель, Ю.С. Шемшученка, О.М. Шимон. Незважаючи на одностайну думку дослідників про доцільність запровадження певних обмежень та заборон у праві для недопущення зловживання особою її свободою, у вчених досі немає єдиних позицій щодо поняття та сутності правових обмежень та заборон, що і стало підставою для цього наукового дослідження.

Метою статті є визначення взаємозв'язку між свободою людини, формами її реалізації та необхідністю узгодження інтересів людини суспільства і держави в умовах демократії, а також з'ясування поняття та сутності правових обмежень та заборон.

Кожна людина народжується вільною, незалежною та прагне до свободи власної думки та діяльності відповідно до своїх намірів, бажань, ідеалів та інтересів. Свобода людини – це природний стан, який забезпечує її самовизначення та самореалізацію у соціальному середовищі, а також формування у неї індивідуальності та творчої особистості. У ХХІ ст. аксіомою є необхідність створення в державі умов, які б максимально сприяли людині у вільному розвитку її особистості. Рівень політичної, економічної, соціальної та духовної свободи кожної людини, ступінь їх гарантування є визначальними у сучасному державотворенні, розбудові демократії та громадянського суспільства, відносинах між людиною, суспільством та державою.

За твердженням В. Давидовича, феномен свободи має багато вимірів, її можна визначити в юридичному, політичному, соціально-економічному та деяких інших аспектах. Стосовно структури здійснення особистої свободи виокремлюють: свободу жити (матеріальні умови особистої свободи); свободу мислити (проблеми духовної свободи особистості); свободу вирішувати (морально-психологічні аспекти вільного вчинку); свободу діяти (політико-юридичний аспект здійснення свободи особистості) [1, с. 34–35]. Н.І. Бровко вважає, що вибір особистої поведінки, власного шляху є результатом вільного волевиявлення людини, тому особа не може існувати без певної самостійності, тобто свободи. Свобода як усвідомлений вибір людиною варіанта певної поведінки залежить не лише від зовнішніх обставин, а й духовного світу людини, міри її внутрішньої установки на істину, добро і зло, красу та справедливість тощо. Свобода виражається й у здатності людини до змін певних ситуацій, у плануванні та прагненні досягати нових вершин [2, с. 55].

Л.А. Ситниченко переконана, що фундаментальна здатність людини до свободи знаходить свій вияв у тому, що людина, здебільшого не помічаючи цього, обирає та утворює власним рішенням навіть те, що раз і назавжди дається невідворотним ходом подій і жодної суб'єктивної підтримки здавалося б, не потребує. Проте головний сенс будь-якого людського вибору – передусім у діянні, яке стає можливим на його основі. Повноцінна в моральному відношенні свобода передбачає свідоме ставлення людської суб'єктивності до власної волі, вміння підпорядковувати її загальнолюдським смислам і цінностям, нормам універсального спілкування. Освоєння зовнішньої реальності й моральний контроль над самим собою постають двома рівномірно важливими моментами справжньої людської свободи [3, с. 137–145].

У Рішенні від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016 Конституційний Суд України наголосив, що “серед фундаментальних цінностей дієвої конституційної демократії є свобода, наявність якої у особи є однією з передумов її розвитку та соціалізації. Право на свободу є невід’ємним та невідчужуваним конституційним правом людини і передбачає можливість вибору своєї поведінки з метою вільного та всебічного розвитку, самостійно діяти відповідно до власних рішень і задумів, визначати пріоритети, робити все, що не заборонено законом, безперешкодно і на власний розсуд пересуватися по території держави, обирати місце проживання тощо. Право на свободу означає, що особа є вільною у своїй діяльності від зовнішнього втручання, за винятком обмежень, які встановлюються Конституцією та законами України” (абзац другий підпункту 2.3. пункту 2 мотивувальної частини) [4].

У психології, філософії та юриспруденції виокремлюють внутрішню та зовнішню свободу людини, так звані “свобода від ...” (негативна свобода) та “свобода для ...” (позитивна свобода). У своєму дослідженні І. Берлін вказав, що хоча між негативною і позитивною свободою не така вже й велика відстань, все ж їх не слід змішувати, бо звільнення від тиску чи перешкод не обов’язково означає перехід до позитивної самореалізації [5, с. 38–39].

Внутрішня свобода людини належить їй від народження. Людина не набуває її у процесі життя, не заслуговує її та не отримує в дар. Її свобода належить їй від самого початку, з того моменту, коли вона з’являється на світ. Сутність одержуваної з народження свободи виявляється у можливості людини самостійно, без примусу з боку кого-небудь розпоряджатися своїми силами і здібностями, визначати, що добре і що погано, чинити так, як вона вважає за потрібне [6, с. 31]. Внутрішній аспект свободи може, наприклад, проявлятися у свободі людини думати, вірити, дотримуватися певних переконань, поглядів тощо. Юридичне право не може втручатися у внутрішній аспект свободи та її регламентувати [7, с. 253]. Без цього *minimum minimumum*, як стверджує С.П. Погребняк, жодне суспільство не може вважатися вільним. Індивіди зберігають за собою цей мінімальний обсяг автономності, навіть погоджуючись підкорятися закону. Сутнісна глибинна ідея тут полягає в тому, що індивіди мають право на недоторканність тіла і духу для втручання з боку держави [8, с. 69].

На переконання М.Г. Маковецької, у процесі реалізації своїх прав і свобод індивіди неминуче зіштовхуються з інтересами інших носіїв цих прав і свобод, а також інтересами суспільства і держави, що зумовлює природну та об’єктивну потребу у визначенні меж відповідних прав і свобод людини, умов їх реалізації та порядку вирішення можливого конфлікту інтересів. Дослідниця звертає увагу на історичну аксіому, що задля благополучного та мирного співіснування, соціум змушений вводити певні обмеження абсолютної свободи своїх членів, стримуючи тим самим їх безмежну активність, яка може суперечити правам, свободам та інтересам інших його членів. Суспільство встановлює певні межі належної поведінки, тому що не може і не має гарантувати кожному скоєння діянь, які суперечать інтересам інших. Людина зобов’язана жити в певних рамках, узгоджуючи свої життєві потреби з правами та свободами інших членів суспільства, несучи відповідальність за свою поведінку [9, с. 233, 234]. За твердженнями А.В. Білого, абсолютний і необмежений характер зовнішньої свободи неминуче перестає бути таким у випадку, коли спроби однієї людини реалізувати свою необмежену свободу зіштовхуються з аналогічними спробами інших суб’єктів. Це призводить до домінування однієї свободи над іншою. З метою недопущення зловживань своєю свободою, у суспільстві має існувати механізм, який дозволяв би взаємно обмежувати свободу усіх суб’єктів, встановлюючи їм відповідні межі дозволеного [6, с. 31].

До таких механізмів, на нашу думку, належить право, яке, зокрема, упорядковує суспільні відносини, впливає на усі аспекти життя індивідів та визначає міру їх дозволеної поведінки з огляду на існуючий стан політичного, економічного і духовного розвитку суспільства, а також ступінь зрілості соціальних інститутів. При цьому важливо враховувати, що саме по собі право не є виключно текстом відповідної правової норми – це система понять, яка міститься у суспільній

свідомості, і визначає уявлення про загальнообов'язкові норми, права, обов'язки, заборони, умови їх виникнення та реалізації, порядок і форми захисту [10, с. 4]. Ф.Ф. Литвинович наголошує, що розвиток права відбувається за принципом – від життя до норми, а не від норми до життя. На його думку, кожне суспільне відношення іманентно має юридичний бік. Учений наголошує, що суспільні відносини стають правовідносинами не тому, що вони врегульовані нормами права. Навпаки, юридична норма (норма права) і є юридичною стороною фактичних відносин, вона іманентно їм притаманна і примусово виокремлена з них з метою наукового вивчення, законодавчого закріплення або практичного застосування [11, с. 19].

У своєму дослідженні професор В.В. Сухонос звертає у вагу на те, що незважаючи на те, що право – обмеження свободи, це – благо, тому що є парадокс свободи, який полягає в тому, що нічим не обмежена свобода перетворюється у свою протилежність. Якщо людям дати необмежену, не урізану свободу, тоді кожен зустрине людину, що буде перевершувати його або розумом, або силою, або везінням і тоді він обов'язково стане її рабом; у той же час він знайде інших людей, яких він перевершує за згаданими вище показниками, і він стане над ними паном. Згідно з філософським трактуванням права як міри свободи, саме воно закріплює межі цієї свободи у конкретних правилах поведінки [12, с. 439].

Опрацювання доктринальних підходів учених до розуміння сутності свободи людини та різноманіття її проявів дає підстави стверджувати, що у демократичній, правовій державі людині на максимальному рівні має гарантуватися її внутрішня свобода. Водночас зовнішні прояви свободи людини можуть та в окремих випадках мають обмежуватися з метою забезпечення мирного співіснування індивідів та поступального розвитку державних та суспільних інститутів. Ми переконані, що у сучасному демократичному світі не може бути безумовного примату прав і свобод людини над інтересами суспільства і держави, а тим більше навпаки. Вважаємо, що правовий порядок у державі має формуватися на основі принципу верховенства права та забезпечувати розумний баланс прав, свобод та законних інтересів людини, суспільства і держави з урахуванням існуючих ризиків та загроз національним інтересам. За твердженнями А.В. Білого, такий баланс досягається шляхом накладення певних розумних обмежень як на владу держави над громадянином, так і на права і свободи людини. У конституціях мають закріплюватися основи (умови) обмеження прав і свобод людини, а у законодавстві – конкретні способи їх обмеження, що впливають з конституційних приписів [6, с. 30].

В.Д. Ткаченко та Є.Б. Ручкін наголошують, що необхідними умовами існування і гармонійного розвитку кожного суспільства є узгодження інтересів різних його членів, встановлення і підтримування у стосунках між ними певного порядку. Частково це забезпечується за рахунок прямого впливу на поведінку людей різноманітних стихійно-природних, біологічних і соціальних чинників (наприклад, кліматичних умов, природного добору, демографічних процесів та ін.). Однак основне навантаження в реалізації зазначених функцій лягає на спеціально пристосовану до особливостей суспільного буття розгалужену систему соціальної регуляції, важливе місце в якій посідає правове регулювання, яке зазначені науковці харак-

теризують як процес дії за допомогою правових норм та інших юридичних засобів на поведінку людей з метою упорядкування, охорони та розвитку суспільних відносин [13, с. 404].

Саме завдяки правовому регулюванню у національному законодавстві кожної країни визначаються допустимі межі діяльності людини, суспільства і держави, а також юридичні механізми досягнення розумного балансу між інтересами усіх суб'єктів права. Професори М.С. Кельман та О.Г. Мурашин вважають, що правове регулювання – це інструмент соціального управління, покликаний упорядковувати суспільні відносини, забезпечуючи реалізацію позитивних інтересів суб'єктів. Вчені розглядають правове регулювання як форму владного юридичного впливу на суспільні відносини, що здійснюється державою за допомогою всіх правових засобів з метою їх упорядкування, закріплення і забезпечення [14, с. 403, 404]. За твердженням М.В. Кравчука, будь-яка національна правова система з метою правового регулювання, забезпечення організованості, впорядкованості, стабільності суспільних відносин залежно від економічних, соціально-політичних умов рівномірно встановлює і заборони, і позитивні обов'язки, а тим більше визначає дозволи для розвитку соціальної свободи й автономії кожної особи, активності людей, створення можливостей їх розквіту і самореалізації [15, с. 110].

Правові обмеження та заборони є одними із найпоширеніших способів правового регулювання, за допомогою яких здійснюється управління соціально-політичними та фінансово-економічними процесами в державі, узгодження антагоністичних інтересів суб'єктів права, розбудова демократії та громадянського суспільства. За твердженнями О.С. Платоненка, правові обмеження та заборони завжди вважалися соціальними нормами, що виникли одночасно з соціумом, і які довели свою ефективність на практиці як в додержавний період, так і в період становлення і розквіту державності. Правові заборони і обмеження виступають в якості старих дієвих способів правового впливу, які досягають поставлених цілей завдяки простоті їх розуміння, а також використаних методів і засобів впливу на правові відносини [16, с. 105]. Дослідник вважає, що правові заборони й обмеження входять до фундаменту формування успішної та правової держави, яка має на меті забезпечення чіткого дотримання та реалізацію прав і свобод громадянина в усіх сферах життя, а також формування соціальних інститутів, що на рівні правового будуть ефективно впливати на дотримання основних принципів права [17, с. 33].

З огляду на те, що правові обмеження та заборони завжди присутні у правовій системі кожної держави, то їх зміст, особливості запровадження, ознаки, функції тощо вивчалися багатьма науковцями, які по-різному підходили до розуміння цих правових категорій та їх співвідношення із суміжними поняттями.

Так, І.М. Іщук стверджує, що правове обмеження є самостійним способом правового регулювання, який виконує превентивно-профілактичну і гарантійно-забезпечувальну функції. Сутність правового обмеження полягає у встановленні меж застосування суб'єктивного права однієї особи в інтересах іншої особи, групи осіб, суспільства в цілому, що виражається у створенні тимчасових труднощів у реалізації цього права у певних правовідносинах з одночасним збереження його змісту, обсягу та сутності [18, с. 7]. Водночас А.М. Денисова вважає, що правове

обмеження – це закріплене у праві утримання суб'єкта правовідносин від протиправного діяння, метою якого є задоволення інтересів контрсуб'єкта та суспільних інтересів в охороні та захисту в цілому. Правові обмеження виступають встановленими в праві межами, в яких повинні діяти суб'єкти, не порушуючи законні права інших суб'єктів, тобто вони унеможливають певні діяння окремих осіб з метою задоволення інтересів суспільства [19, с. 52].

На переконання Ю.О. Фігель, правові обмеження є цивілізованим способом регулювання міри свободи людини в суспільстві та зумовлені тим, що нормальний процес функціонування та розвитку суспільства породжує ситуації, які потребують від держави правомірного встановлення обмеження прав і свобод людини. Науковець наголошує, що довільне встановлення обмежень прав і свобод людини у правовій державі не є можливим і суперечило б конституційним засадам та нормам, тому ці обмеження мають бути обґрунтованими і спиратися на розвинуті правові теорії та теоретично виважені механізми їх встановлення [20, с. 79, 85].

В.В. Сухонос виокремив такі загальні ознаки правових обмежень: 1) вони пов'язані з несприятливими умовами (загроза чи позбавлення певних цінностей) для реалізації власних інтересів суб'єкта, адже спрямовані на їх стримування і одночасно на задоволення зацікавленості протилежної сторони та суспільства у охороні та захисті; 2) сповідають про зменшення обсягу можливостей та свободи, а значить, і прав особи, що досягається за допомогою обов'язків, заборон, покарань тощо; 3) являють собою негативну правову мотивацію; 4) передбачають зниження негативної активності [12, с. 681].

Правові заборони є найсуворішим юридичним способом втручання в автономію людини та обмеження свободи її діяльності в різних сферах приватного і публічного життя. За визначенням А.В. Малько, правові заборони, є найстарішим способом правового регулювання. Учений стверджує, що історія права, правового розвитку певного суспільства – це, загалом, історія заборон, їх встановлення, зміни та скасування. Заборона, перешкоджаючи задоволенню інтересів індивіда щодо якого вона діє, спрямована на реалізацію інтересів протилежної сторони [21, с. 4].

Професори М.В. Цвік та О.В. Петришин вважають, що правова заборона – це покладення на особу суб'єктивного юридичного обов'язку пасивного типу, відповідно до якого вона має утримуватись від певних визначених правом форм поведінки [22, с. 156]. В.В. Толмачев правові заборони розглядає як складний комплексний спосіб правового регулювання, який охоплює загальні та спеціальні заборонні нормативно-правові приписи, що встановлюються з метою недопущення вчинення найбільш суспільно шкідливих варіантів поведінки суб'єктів права та забезпечуються можливістю застосування заходів юридичної відповідальності. Автор наголошує, що в окремих випадках правові заборони виконують функцію захисту права або покарання [23, с. 288].

П.О. Яковлев аргументовано стверджує, що за допомогою правових заборон визначається небажана, з погляду інтересів держави та суспільства, поведінка різних суб'єктів права. Заборони у державному регулюванні завжди мають правовий характер і виражаються у вигляді або забороняючих правових норм, або у вигляді забороняючих індивідуальних правових приписів. Характер цього способу правового

регулювання дозволяє використовувати його у формах нормативної та індивідуальної (персональної) заборон, у прямому та опосередкованому вигляді, на законодавчому та підзаконному рівнях [24, с. 234]. О.С. Вирлеєва-Балаєва наголошує, що в сучасних умовах заборона використовується державою як можливість управління базовими цінностями людини з метою їх трансформації в інтересах держави. Проблема виникає тоді, коли заборони, створені державою, не підкріплені розумністю і доцільністю, встановлюються волею вузької групи осіб або придумані штучно. У цьому випадку людина розумна прагне їх обійти і, як наслідок, заборона втрачає свою ефективність і перестає служити суспільству в якості регулятора суспільних відносин [25, с. 57].

Учені виокремлюють такі ознаки правових заборон: 1) імперативний характер; 2) наявність керуючого і керованого суб'єктів; 3) є суб'єктивним юридичним обов'язком за своєю сутністю; 4) пасивний характер; 5) закріплення неналежної поведінки, за яку передбачена заборона, в нормах права; 6) однозначність та категоричність; 7) обов'язковість для сторін [26, с. 156].

Вивчення доктринальних джерел з питань розуміння сутності правових обмежень та заборон дає підстави стверджувати, їх варто розглядати як нормативну вимогу до суб'єктів права утриматися від певного виду поведінки, яка є соціально шкідливою або становить потенційну чи реальну загрозу для інтересів людини, суспільства чи держави, під загрозою притягнення їх до юридичної відповідальності. При цьому правові обмеження, звужуючи зміст та обсяг суб'єктивного права особи, визначають межі дозволеної діяльності у правовому полі. Водночас правові заборони імперативно не допускають можливість активної чи пасивної поведінки суб'єкта права у певних життєвих обставинах.

Досліджуючи сутність обмежень та заборон О.М. Шимон сформулила низку особливостей, які характеризують їх як правові категорії: 1) перелік обмежень і заборон обов'язково визначається у нормативно-правових актах з метою уніфікованого підходу до їх закріплення і унеможливлення порушення прав і законних інтересів осіб; 2) мають особливу мету застосування – встановлюються, насамперед, щоб запобігти можливим проявам зловживання правом (у різних формах); 3) безпосередньо впливають на коло прав, які особа може реалізовувати і обов'язків, які повинна виконувати, тому слід вести мову про пов'язаність зі “звуженням” правового статусу особи; 4) передбачають специфічну модель поведінки (зокрема, обмеження – активну, тобто особа вчиняє лише те, що визначено певними межами; заборони – пасивну, тобто особа має утримуватись від вчинення заборонених дій); 5) виконують охоронну і захисну функцію – спрямовані на охорону і захист суспільних відносин у тій сфері, де вони встановлюються і застосовуються; 6) їх недотримання супроводжується негативною реакцією держави – у випадку порушення встановлених обмежень і заборон застосовуються заходи державно-правового примусу [27, с. 42–43].

Вважаємо, що правові обмеження і заборони як способи правового регулювання не можуть встановлюватися довільно. Для цього має бути наявність достатніх об'єктивних та суб'єктивних обставин, які зумовлюватимуть необхідність державно-владного втручання в автономію індивідів за допомогою розробки та прийняття відповідних нормативних приписів. Зазначені чинники не є константою, вони

змінюються під впливом різних внутрішніх і зовнішніх факторів. За твердженнями Т.Г. Андрусяка, правове регулювання, обумовлене, зокрема: а) рівнем економічного розвитку суспільства; б) соціальною структурою суспільства; в) рівнем зрілості, стійкості суспільних відносин; г) рівнем правової культури громадян і посадових осіб; д) рівнем визначеності предмета, засобів і методів правового регулювання [28, с. 80].

З огляду на зазначене, ми переконані, що запровадження в державі правових обмежень і заборон має відбуватися, зважаючи на фінансово-економічний, соціально-політичний і правовий рівень розвитку суспільства, стан соціального самопочуття населення, рівень довіри громадян до державної влади та її інститутів. Крім того, у процесі такого нормотворення обов'язково мають ураховуватися ризики та загрози національним інтересам, а також негативні та позитивні наслідки, які можуть виникнути у суб'єктів права після встановлення їм відповідних правових обмежень та заборон.

Опрацювання теоретичних розробок учених за напрямом цього дослідження дає підстави для висновку, що жодне суспільство чи держава не можуть надати та/або забезпечити індивіду абсолютної свободи, а також повністю позбавити людей свободи. В різні історичні періоди люди мали відмінний обсяг свободи, який поступово змінювався з огляду на розвиток науки, техніки та суспільних відносин. При цьому еволюцію права та поглядів на роль і місце людини у відносинах з іншими індивідами, а також державою та навколишнім світом, зумовила необхідність правового регулювання різних проявів зовнішньої свободи людини.

З огляду на наявні розуміння поняття та змісту обмежень і заборон у праві, можна впевнено стверджувати, що їх нормативне запровадження є цивілізованим та демократичним способом обмеження зовнішньої свободи людини з метою недопущення соціально-шкідливої поведінки; узгодження інтересів людини, суспільства і держави; забезпечення мирного та сталого політичного, економічного, соціального і духовного розвитку суспільства, держави та їх інститутів. Запроваджуючи правові обмеження та заборони, держава у такий спосіб формує орієнтири на “корисну”, “шкідливу” та “небезпечну/загрозливу” поведінку учасників правовідносин, визначаючи тим самим вектори розвитку суспільства і держави відповідно до існуючих викликів та загроз національним інтересам. Цей спосіб правового регулювання забезпечує законність та правопорядок у державі, унеможливорює перетворення суспільного життя на хаос та суцільну боротьбу за виживання – “війну всі проти всіх”.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Давидович В.* Проблемы человеческой свободы. Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1967. 248 с.
2. *Бровко Н.І.* Філософсько-правовий аналіз категорії свободи та відповідальності людини. Філософські та методологічні проблеми права, 2014. № 1. С. 54–57.
3. *Ситниченко Л.А.* Стратегії свободи в сучасній соціальній та практичній філософії. Свобода: сучасні виміри та альтернативи. Київ: Укр. центр духовн. культури, 2004. 316 с.
4. Рішення Конституційного Суду України від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16#Text> (дата звернення: 20.08.2021).
5. *Берлін І.* Чотири есе про свободу. Київ: Основи, 1994. 216 с.
6. *Бельй А.В.* Понятие и значение ограничения прав и свобод человека и гражданина. Вестник Челябинского государственного университета, 2009. № 7. С. 30–33.

7. *Ярмол Л.В., Вандьо С.* Поняття, значення свободи та її взаємозв'язок із правом. Вісник Національного університету “Львівська політехніка” (юридичні науки), 2015. № 825 (60). С. 252–257.

8. *Погребняк С.П.* Негативна і позитивна свобода в умовах демократичної соціальної правової держави. Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия “Юридические науки”, 2008. № 2. Т. 21 (60). С. 74–81.

9. *Маковецька М.Г.* Понятие правовых ограничений прав и свобод человека. Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского, 2012. № 6–1. С. 233–237.

10. *Лейст О.Э.* Три концепции права. Советское государство и право, 1991. № 12. С. 3–11.

11. *Литвинович Ф.Ф.* Преимущество в праве и методология права. Вестник Восточной экономико-юридической гуманитарной академии, 2010. № 5. С. 18–23.

12. *Сухонос В.В.* Теорія держави і права: навч. посіб. Суми: Університетська книга, 2005. 689 с.

13. Загальна теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / за ред. М.В. Цвіка, В.Д. Ткаченка, О.В. Петришина. Харків: Право, 2002. 432 с.

14. *Кельман М.С., Мурашин О.Г.* Загальна теорія держави і права: підручник. Київ: Кондор, 2006. 477 с.

15. *Кравчук М.В.* Теорія держави і права. Проблеми теорії держави і права: навч. посібник. 3-тє вид., змін. й доп. Тернопіль: Карт-бланш, 2002. С. 110.

16. *Платоненко А.* Правовые запреты и ограничения. Их взаимосвязь, соотношение, общие и отличные правовые черты. In: *Legea si Viata*, 2018, nr. 11/2(323). С. 102–106.

17. *Платоненко О.С.* Сучасна інтерпретація правових заборон як методів правового регулювання та юридичний механізм їх реалізації. Право і суспільство, 2017. № 6. С. 30–34.

18. *Ищук И.Н.* Ограничения в праве: общетеоретический аспект: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Санкт-Петербург, 2006. 169 с.

19. *Денисова А.Н.* Правові обмеження: поняття, види, функції. Часопис Київського університету права, 2011. № 2. С. 51–55.

20. *Фігель Ю.О.* Класифікація обмежень прав людини. Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки, 2016. Вип. 3. С. 79–87.

21. *Малько А.В.* Запреты как средства правовой политики. Вестник Самарской гуманитарной академии. Сер.: Право, 2012. Вып. 1. С. 3–11.

22. *Цвік М.В., Петришин О.В., Авраменко Л.В.* та ін. Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юридичних вищ. навч. закладів / за ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. Харків: Право, 2011. 584 с.

23. *Толмачев В.В.* К вопросу о некоторых особенностях техники применения правовых запретов. Юридическая наука и практика: Вестник Нижегородской академии МВД России, 2014. № 3 (27). С. 287–290.

24. *Яковлев П.О.* Правові заборони як засіб державного регулювання у сфері забезпечення інформаційної безпеки. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія “Право”. 2020. № 29. С. 232–237.

25. *Вырлеева-Балаева О.С.* Роль запретов в становлении государства и права. Вестник Самарской гуманитарной академии. Серия: Право, 2012. № 1. С. 55–59.

26. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Харків: Право, 2016. Т. 11: Трудове право / редкол.: С.М. Прилипко (голова), М.І. Іншин (заст. голови), О.М. Ярошенко та ін.; Нац. акад. прав. Наук України; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2018. 776 с.

27. *Шимон О.М.* Обмеження та заборони як засоби запобігання адміністративним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, у діяльності державних службовців в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2020. 201 с.

28. *Андрусак Т.Г.* Теорія держави і права. Львів: Фонд “Право для України”, 1997. 198 с.

REFERENCES

1. *Davidovich V.* (1967) Problemy chelovecheskoy svobody. “Human Freedom Problems”. Leningrad: Leningrad State University Publishing House. 248 p. [in Russian].

2. *Brovko, N.I.* (2014) Filosofsko-pravovyi analiz katehorii svobody ta vidpovidalnosti liudyny. "Philosophical and Legal Analysis of the Category of Human Freedom and Responsibility". Philosophical and Methodological Issues of Law 1, 54–57 [in Ukrainian].
3. *Sytynychenko, L.A.* (2004) Stratehii svobody v suchasni sotsialni ta praktychnii filosofii. "Strategies of Freedom in Modern Social and Practical Philosophy". Freedom: Modern Dimensions and Alternatives. Kyiv: Ukr. spiritual center Culture. 316 p. [in Ukrainian].
4. Decision of the Constitutional Court of Ukraine of June 1, 2016 No 2-rp / 2016 (Date of Application: 20.08.2021) [in Ukrainian].
5. *Berlin, I.* (1994) Chotyry ese pro svobodu. "Four Essays on Freedom. Kyiv: Osnovy, 1994. 216 p. [in Ukrainian].
6. *Belyy, A.V.* (2009) Ponyatiye i znacheniye ogranicheniya prav i svobod cheloveka i grazhdanina. "The Concept and Meaning of Restriction of Human and Civil Rights and Freedoms". Bulletin of the Chelyabinsk State University 7, 30–33 [in Russian].
7. *Iarmol, L.V., Vando, S.* (2015) Poniattia, znachennia svobody ta yii vzaiemozviazok iz pravom. "The Concept, Meaning of Freedom and Its Relationship with Law". Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic" (legal sciences) 825 (60), 252–257 [in Ukrainian].
8. *Pohrebniak, S.P.* (2008) Nehatyvna i pozytyvna svoboda v umovakh demokratychnoi sotsialnoi pravovoi derzhavy. "Negative and Positive Freedom in a Democratic Social State Governed by the Rule of Law". Scientific notes of the Tavrichesky National University named after V.I. Vernadsky. Series "Legal Sciences". 2008. No 2. Vol. 21 (60). P. 74–81 [in Ukrainian].
9. *Makovetskaya, M.G.* (2012) Ponyatiye pravovykh ogranicheniy prav i svobod cheloveka. "The Concept of Legal Restrictions on Human Rights and Freedoms". Bulletin of the Nizhny Novgorod University. N.I. Lobachevsky. No 6–1. P. 233–237 [in Russian].
10. *Leyst, O.E.* (1991) Tri kontseptsii prava. "Three Concepts of Law". Soviet State and Law 12, 3–11 [in Russian].
11. *Litvinovich, F.F.* (2010) Preemstvennost v prave i metodologiya prava. "Succession in Law and Methodology of Law". Bulletin of the Eastern Economic and Legal Academy of Humanities 5, 18–23 [in Russian].
12. *Sukhonos, V.V.* (2005) Teoriia derzhavy i prava. "Theory of State and Law": textbook. Sumy: University Book. 689 p. [in Ukrainian].
13. Zahalna teoriia derzhavy i prava. "General Theory of State and Law": textbook. / for ed. M.V. Tsvik, V.D. Tkachenko, O.V. Petrishin. Kharkiv: Pravo, 2002. 432 p. [in Ukrainian].
14. *Kelman, M.S., Murashyn, O.H.* (2006) Zahalna teoriia derzhavy i prava. "General Theory of State and Law": a textbook. Kyiv: Condor. 477 p. [in Ukrainian].
15. *Kravchuk, M.V.* (2002) Teoriia derzhavy i prava. Problemy teorii derzhavy i prava. "Theory of State and Law. Problems of the Theory of State and Law": textbook. 3rd ed. Ternopil: Carte Blanche, 2002. P. 110 [in Ukrainian].
16. *Platonenko, A.* (2018) Pravovye zaprety i ogranicheniya. Ikh vzaimosvyaz, sootnosheniye, obshchiye i otlichnye pravovye cherty. "Legal Prohibitions and Restrictions. Their Relationship, Correlation, Common and Distinct Legal Features". In: *Leges si Viata* 11/2 (323), 102–106 [in Russian].
17. *Platonenko, O.S.* (2017) Suchasna interpretatsiia pravovykh zaboron yak metodiv pravovoho rehuliuвання ta yurydychnyi mekhanizm yikh realizatsii. "Modern Interpretation of Legal Prohibitions as Methods of Legal Regulation and Legal Mechanism of Their Implementation". Law and Society 6, 30–34 [in Ukrainian].
18. *Ishchuk, I.N.* (2006) Ogranicheniya v prave: obshcheteoreticheskiy aspekt. "Limitations in Law: General Theoretical Aspect": thesis ... Cand. Sci. (Law): 12.00.01. St. Petersburg, 2006.169 p. [in Russian].
19. *Denysova, A.N.* (2011) Pravovi obmezhenia: poniattia, vydy, funksi. "Legal Restrictions: Concepts, Types, Functions". Journal of Kyiv University of Law 2, 51–55 [in Ukrainian].
20. *Fihel, Yu.O.* (2016) Klasyfikatsiia obmezhen prav liudyny. "Classification of Human Rights". Bulletin of Lviv Trade and Economic University. Legal Science 3, 79–87 [in Ukrainian].
21. *Malko, A.V.* (2012) Zaprety kak sredstva pravovoy politiki. "Prohibitions as Means of Legal Policy". Bulletin of the Samara Academy of Humanities. Ser.: Right. Issue 1. P. 3–11 [in Russian].
22. *Tsvik, M.V., Petryshyn, O.V., Avramenko, L.V.* and others (2011) Zahalna teoriia derzhavy i prava. "General Theory of State and Law": a textbook / eds M.V. Tsvik, O.V. Petrishin. Kharkiv: Pravo, 2011. 584 p. [in Ukrainian].

23. *Tolmachev, V.V.* (2014) K voprosu o nekotorykh osobennostyakh tekhniki primeneniya pravovykh zapretov. "On the Issue of Some Features of the Technique of Applying Legal Prohibitions". *Legal Science and Practice: Bulletin of the Nizhny Novgorod Academy of the Ministry of Internal Affairs of Russia* 3 (27), 287–290 [in Russian].

24. *Iakovliev, P.O.* (2020) Pravovi zaborony yak zasib derzhavnoho rehuliuвання u sferi zabezpechennia informatsiinoi bezpeky. "Legal Prohibitions as Means of State Regulation in the Field of Information Security". *Bulletin of V.N. Karazin Kharkiv National University. "Law" series. No 29. P. 232–237* [in Ukrainian].

25. *Vyrleeva-Balayeva, O.S.* (2012) Rol zapretov v stanovlenii gosudarstva i prava. *Vestnik Samarskoy gumanitarnoy akademii. "The Role of Prohibitions in the Formation of the State and Law". Bulletin of the Samara Academy of Humanities. Series: Law. No 1. P. 55–59* [in Russian].

26. Velyka ukrainska yurydychna entsyklopediia: u 20 t. Kharkiv: Pravo, 2016. T. 11: Trudove pravo. Great Ukrainian legal encyclopedia: in 20 volumes. Kharkiv: Law, 2016. Vol. 11: Labor Law / editor.: S.M. Prilipko (chairman), M.I. Inshyn (Deputy Chairman), O.M. Yaroshenko and others; Nat. acad. of Legal Sciences of Ukraine; Inst. of State and Law. V.M. Koretsky NAS of Ukraine; Yaroslav the Wise Nat. Univ. 2018. 776 p. [in Ukrainian].

27. *Shymon, O.M.* (2020) Obmezhenia ta zaborony yak zasoby zapobihannia administratyvnym pravoporushenniam, poviazanym z koruptsiieiu, u diialnosti derzhavnykh sluzhbovtziv v Ukraini. "Restrictions and Prohibitions as Means of Preventing Administrative Offenses Related to Corruption in the Activities of Civil Servants in Ukraine": *Cand. ... Sci. (Law): 12.00.07. Kyiv. 201 p.* [in Ukrainian].

28. *Andrusiak, T.H.* (1997) Teoriia derzhavy i prava. "Theory of State and Law". Lviv: Law for Ukraine Foundation, 1997. 198 p. [in Ukrainian].

UDC 342.76

Irkha Yurii,PhD (Law), Honored Lawyer of Ukraine,
Head of the Research Department of the State Research Institute
MIA Ukraine, Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0002-6442-0974

LEGAL NATURE OF LEGAL RESTRICTIONS AND PROHIBITIONS

Research article highlights the essence of human freedom and forms of its expression. Attention is drawn to the existence of internal and external human freedom. The author believes that in a democratic state governed by the rule of law, a person must be guaranteed his or her inner freedom. At the same time, external manifestations of human freedom may and in some cases should be limited in order to ensure the peaceful coexistence of individuals and the progressive development of state and social institutions. In his opinion, the legal order in the state should be formed on the basis of the principle of the rule of law and ensure a reasonable balance of rights, freedoms and legitimate interests of man, society and the state, taking into account existing risks and threats to national interests.

The study notes that such a balance is achieved by defining in national legislation certain legal restrictions and prohibitions that govern the socio-political and financial-economic processes in the state, reconciling the antagonistic interests of subjects of law, building democracy and civil society.

The author concludes that legal restrictions and prohibitions should be considered as a regulatory requirement for subjects of law to refrain from certain types of

© Irkha Yurii, 2021

DOI (Article): [https://doi.org/10.36486/np.2021.3\(53\).8](https://doi.org/10.36486/np.2021.3(53).8)

Issue 3(53) 2021

<http://naukaipravoohorona.com/>

behavior that are socially harmful or pose a potential or real threat to the interests of man, society or state, under threat of bringing them to justice. Legal restrictions narrow the content and scope of a person's subjective right and thus determine the scope of permitted activities within the legal field. At the same time, legal prohibitions imperatively prevent the possibility of active or passive behavior of a subject of law in certain life circumstances.

The introduction of legal restrictions and prohibitions should be based on the financial, economic, socio-political, legal level of development of society, as well as the level of social well-being of citizens, the level of public confidence in government and its institutions. In addition, the process of such rule-making must take into account the risks and threats to national interests, as well as the negative and positive consequences that may arise for subjects of law after the establishment of legal restrictions and prohibitions for them.

Keywords: human freedom, limits of human freedom, legal regulation, methods of legal regulation, legal restriction, legal prohibition.

Отримано 19.10.2021